

Uroczystości w 125. rocznicę urodzin Stanisława Mikołajczyka

18.7.2026 - | Instytut Pamięci Narodowej

18 lipca 2026 roku, w 125. rocznicę urodzin Stanisława Mikołajczyka, zastępca prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dr Mateusz Szpytma oddał hołd jednemu z najważniejszych polskich polityków trzeciej i czwartej dekady XX wieku.

Przed 1939 rokiem Mikołajczyk przewodził Stronnictwu Ludowemu, największej partii politycznej, opozycyjnej wobec rządzącej sanacji. W latach II wojny światowej znalazł się we władzach RP na Uchodźstwie, pełniąc funkcję premiera (1943–1944). Po zakończeniu wojny stanął na czele Polskiego Stronnictwa Ludowego – jako przywódca jedyne go masowego ruchu sprzeciwu wobec komunistycznej dyktatury.

Uroczystości, zorganizowane przez Towarzystwo im. Stanisława Mikołajczyka w Poznaniu, odbyły się przed gmachem Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Zastępca prezesa IPN dr Mateusz Szpytma mówił o udziale Mikołajczyka w Powstaniu Wielkopolskim, w wojnie polsko-bolszewickiej oraz kierowaniu Rządem RP na Uchodźstwie. Szczególną uwagę zwrócił na okres powojennego zniewolenia komunistycznego:

– Stanisław Mikołajczyk to Polskie Stronnictwo Ludowe. Podjęte przez niego ryzyko pozwoliło na odbudowę jawnego życia tej partii w warunkach zniewolenia. Wpłynęło na podtrzymanie nadziei i oporu milionów Polaków. Ówczesny, powojenny PSL to więcej niż partia polityczna. To ostatni przed powstaniem „Solidarności” ruch społeczny na taką skalę. Siła, która pokazała jakie wartości naprawdę jednoczą Polaków.

Zarówno PSL, jak i „Solidarność” próbowano zgnieść przemocą, ale ich duch przetrwał. PSL zjednoczyło pokolenie naszych dziadków. Tak jak generacja naszych ojców zjednoczyła się dzięki Janowi Pawłowi II i „Solidarności” i dzięki temu zachowała siły do wywalczenia niepodległości.

Zasługi Mikołajczyka dla ruchu ludowego są bezsporne, choć bywa krytykowany – jak każda postać historyczna. Bez niego z pewnością historia Polski potoczyłaby się inaczej.

W uroczystościach wziął udział również dyrektor Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu dr hab. Rafał Reczek.

Zastępca prezesa IPN oddał hołd Stanisławowi Mikołajczykowi składając też kwiaty na jego grobie na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

* * *

80 lat temu funkcję premiera rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie objął Stanisław Mikołajczyk

4 lipca 1943 r. w katastrofie lotniczej śmierć poniósł premier rządu Rzeczypospolitej i Naczelnny Wódz Polskich Sił Zbrojnych gen. broni Władysław Sikorski. Samolot, którym generał wracał do Londynu z inspekcji polskich jednostek wojskowych na Bliskim Wschodzie, rozbił się chwilę po

starcie z lotniska w Gibraltarze. Zginęły wszystkie osoby z polskiej delegacji, w tym: córka generała Zofia Leśniowska, szef sztabu Naczelnego Wodza gen. dyw. Tadeusz Klimecki, adiutanci Naczelnego Wodza: Adam Kułakowski i Józef Ponikiewski, szef III Oddziału Operacyjnego Sztabu Naczelnego Wodza płk dypl. Andrzej Marecki. Zginęło też pięciu członków brytyjskiej załogi samolotu.

Nieoczekiwana śmierć gen. Władysława Sikorskiego

Tragiczna katastrofa lotnicza na Gibraltarze spowodowała, że nowym premierem 5 lipca 1943 r. został Stanisław Mikołajczyk, który od 1939 r. był wiceprzewodniczącym Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (substytutu Sejmu na uchodźstwie). Będąc premierem rządu RP na uchodźstwie bezskutecznie usiłował uzyskać porozumienie ze Związkiem Sowieckim, w sprawie polskiej granicy wschodniej i z Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego odnośnie politycznej przyszłości kraju. Wtedy nie był jeszcze świadomy, że decyzje w sprawie granicy wschodniej i tzw. rekompensaty terytorialnej zapadły już bez wiedzy rządu polskiego na spotkaniu tzw. Wielkiej Trójki podczas konferencji teherańskiej w 1943 r.

Negocjacje z komunistami

Pod koniec lipca 1944 r. Mikołajczyk udał się z wizytą do Moskwy, gdzie dowiedział się o wybuchu powstania warszawskiego. Przedstawiciele PKWN zaproponowali mu wówczas stanowisko premiera w przyszłym rządzie i 4 ministerstwa dla przedstawicieli rządu emigracyjnego, przy czym warunkiem było odrzucenie Konstytucji kwietniowej.

Mikołajczyk był skłonny udać się do Warszawy po jej wyzwoleniu i utworzyć rząd, w skład którego obok przedstawicieli czterech stronnictw emigracyjnych weszliby także komuniści z PPR. Ten wspólny rząd miałby przygotować wybory do Sejmu. Pomysł premiera spotkał się ze sprzeciwem PPS, prezydenta Raczkiewicza, dowództwa AK i Naczelnego Wodza, generała Sosnkowskiego – ten ostatni groził nawet wypowiedzeniem posłuszeństwa rządowi Mikołajczyka, w razie gdyby premier udał się do Polski w porozumieniu z komunistami.

Żądania dymisji Mikołajczyka zostały jednak odrzucone przez premiera Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla. Pod naciskiem polskiego premiera dymisję otrzymał natomiast gen. Kazimierz Sosnkowski, a nowym Naczelnym Wodzem został generał Komorowski, który po upadku powstania warszawskiego znalazł się w niewoli niemieckiej.

Ogromnym szokiem dla Mikołajczyka były postanowienia konferencji teherańskiej, o których dowiedział się podczas konferencji w Moskwie w październiku 1944 r. z ust ministra spraw zagranicznych ZSRS Mołotowa w obecności nie tylko Józefa Stalina, ale także przebywającego wtedy w Moskwie, brytyjskiego premiera Winstona Churchilla. Wobec odmowy przyjęcia przez rząd ultymatywnych warunków sowieckich – oparcia granicy polsko-sowieckiej na linii Curzona oraz dymisji Naczelnego Wodza Kazimierza Sosnkowskiego, 24 listopada 1944 r. Stanisław Mikołajczyk złożył dymisję z funkcji premiera. Do dymisji podali się również ministrowie Stronnictwa Ludowego.

Działalność w okupowanym kraju

Mikołajczyk powrócił do Polski w 1945 r. Po konferencji jałtańskiej przystąpił do Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej jako wicepremier i minister rolnictwa, stając się wkrótce ośrodkiem opozycji wobec komunistów i lewego skrzydła socjalistów. W latach 1945–1947 był przywódcą Polskiego Stronnictwa Ludowego w kraju i posłem do Krajowej Rady Narodowej. W obliczu rosnących wpływów komunistów, sfalszowaniu referendum podjął decyzję o ucieczce na Zachód, pozostając w izolacji politycznej.

Stanisław Mikołajczyk zmarł 13 grudnia 1966 r. w Waszyngtonie. Prochy Stanisława Mikołajczyka

oraz jego żony zostały sprowadzone 2 czerwca 2000 roku do Polski i dwa dni później pochowane na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu.

Polecamy:

- Wystawa elementarna „Stanisław Mikołajczyk”
- Archiwum Pełne Pamięci. Witos, Mierzwa, Mikołajczyk, Reymont... Unikatowa kolekcja zdjęć przekazana krakowskiemu IPN
- Publikacja Instytutu Pamięci Narodowej Stanisław Mikołajczyk w dokumentach aparatu bezpieczeństwa, t. 3: Działalność w latach 1959–1966
- Publikacja Instytutu Pamięci Narodowej Komitet Mikołajczyka. Historia Polskiego Narodowego Komitetu Demokratycznego (1950–1963)
- *Represje wobec wsi i ruchu ludowego, t. 1 (1944–1956)*, pod red. Janusza Gmitruka i Zbigniewa Nawrockiego
- Więcej materiałów na portalu przystanekhistoria.pl w zakładce TEMATY pod hasłem Stanisław Mikołajczyk

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/245317,Uroczystosci-w-125-rocznice-urodzin-Stanislawa-Mikolajczyka.html>